

כללים ועקרונות בלוחמת מדבר בראי מערכות צה"ל בסיני

אלוף אברהם רותם

○ הפלחמה פנרצא אינה יורדת מבמת ההיסטוריה האנטיית לכל אורפה. הפלחמות היננות היו תמיד לפני דרך איחוד היצוב צאוד, לעיתים קרובות גורלי, והמיד חרף וצגרה את המצבה והדפיון. אין פלא שעצמי רוח, הוגידעות וצצביאים דגולים היקישו מיטב המצבה פנרצא זה, ואכן אצור המצבי פה בתחופי זה עצום ורב. השד המציתי של הרצאה בואת לרשמי, אצור בירנות לעשר או לאמת מורשת פספדה זאת, אלא בפתינת פידת תקפומם של הכללים והעקרונות בלוחמה מודרנית, נפתח ההדפיון העתיק להם.

○ בעקבות הרצאה בפנרצא סינריון פנרצא, לוחמת מדבר, שנערך על ידי החברה להיסטוריה צבאית שליד החוג להיסטוריה באוניברסיטת תל אביב.

כשנתבקשתי להרצות על "מערכות צה"ל בסיני", מצאתי פי לפני יותר מאפסרות אחת להגיד את הביוון והתוכן של דפרי: אם בדרך של ניתוח היסטורי-פנרצא של המערכות; אם בדרך של ניתוח זירת סיני כדי להעריך את פלחמות צה"ל בתורה, או אולי בצמצא הפיקנט של ניתוח סיני כמרחב פישותן להגנת ישראל. אך הוציני כי מהפניה אלי פקצון בצה"ל, עלי להצגה צהרפיות מדברי יהיו בעיקרן בתחום הצבאי ולכן כמנחם עצמי להגיד את המרצא, פנרצא, הכללים והלקחים הצבאיים ללוחמה מודרנית פנרצא מערכות צה"ל בסיני. המערכות העיקריות בעיצ, הם הכללים עצמם, ואילו המערכות והקצוות שאביא, אינן אלא רקע להפנחום של כללים אלה, אי קודם לכן אצור עיצ המערכות:

היריעה מכלול בה את כל הנושאים. לכן התייחסותי היא יותר ביטוי לעקרונות שהעדפתי לדון בהם, מאשר קביעה של סדר עדיפות או בייקטיבי לעקרונות לוחמת המדבר. לא אדון, למשל, בנושא האוירי, אם כי אין להעלות על הדעת לוחמת מדבר מודרנית בלא שינוצל פוטנציאל האש העצום של מטוסי הקרב, אלא שזהו נושא שלם בפני עצמו ולכן לא דנתי בו.

מודיעין קרבי אופרטיבי

ההיקף והקצב בו מתרחשים האירועים בקרב הנניד והפתוח מחייבים קצב והיקף מקביל של ידיעות, שיאפשרו איתורן וניצולן של אותן ההזדמנויות ששדה-הקרב נותן. ידיעות כאלה, בצד היותן רבות מאוד, ערכן משתנה במהירות מסחררת מערך רב מאוד, כשהן ניתנות בזמן, ועד לחוסר ערך מוחלט כשהן מאחרות את המועד האפשרי להגיב עליהן. המודיעין של הרמה האסטרטגית באופיו, במהותו ובסדר העדיפות שלו אינו יכול לתת את התשובה הדרושה לנושא זה. למפקד עוצבה או מספר עוצבות האוסרות קרב נייד במדבר יכול המודיעין האסטרטגי לתרום רק בתחום הכולל של כוונות האויב ובידיעות הקשורות בסיכוני הפעלת עתודותיו. מודיעין כזה משאיר חלל גדול מאוד של ידיעות חיוניות דרושות שעל העוצבה בשדה לאסוף, לעבד ולהפיץ בעצמה. כאשר לומדים את ההיסטוריה שלנו ושל אחרים בלוחמת המדבר, מזדקרת לעין העובדה שמפקדי השדה, בעת הלחימה, אינם חשים את מטען הידיעות החסר להם, ופועלים ללא היסוס על-פי הידיעות הנראות להם המהימנות ביותר. ידיעות אלה מועברות על-פי רוב בצינורות הפיקוד מהמפקדים הכפופים להם. צריך להיות מפקד מחוגן מאוד, כדי להיות מסוגל בעיצומו של קרב להעריך או לחוש את השגיאה המצטברת או את חוסר ההיגיון המבצעי המצטבר מהדיווחים החלקיים של מפקדים כפופים. המודיעין הקרבי והאופרטיבי בקרב המודרני חשוב מדי מכדי שנרשה לעצמנו להשאירו לתחושתם של מפקדים בעיצומו של קרב.

דווקא במערכות צה"ל בסיני בולט פיגור משמעותי של המודיעין הטקטי-אופרטיבי לעומת היכולת שהפגינה מערכת המודיעין האסטרטגית. כך במבצע "קדש" לא נצפה ולא אותר פינוי הכוח המצרי מאום-כתף מתחת לחוטמם של כוחותינו. כך גם במלחמת ששת הימים: בעוד צה"ל משכיל לקיים מודיעין אסטרטגי שהביא בזמן את ידיעת המפתח על הוראת הנסיגה המצרית, שוב לא אותר פינוי הכוח מבר-לחפ; הדייקה שהיתה חתומה וממוכשלת נשמרה שעות כנגד כוח שהיה רק פרי דמיון, ולמרות מגע ארוך למדי עם כוחות אויב, שרר ערפל מלא על עוצמת הכוח שבמיתלה; וכך שוב במלחמת יום-הכיפורים, הכוללת שורה של קרבות בהם לא מוצתה היכולת של המודיעין הטקטי. התוצאות היו בזבוז של מאמץ או הפתעות נשנות.

צבא המפעיל כוחות גדולים במדבר, אם ירצה להילחם תוך ניצול כל ההזדמנויות ששדה-הקרב יוצר, יהיה חייב להבטיח מערכת בלתי תלויה, שתוך ניצול האמצעים המודרניים ביותר ושימוש בטכנולוגיות חדשות, תאסוף ותעבד, בקצב ההתרחשויות, מאות רבות של ידיעות חלקיות ותפיץ אותן, בקצב מקביל למהירות הלחימה, כמודיעין בר-שימוש. מערכת כזאת תוכל להיות בצד תפקידה המודיעיני גם בקרה קבועה ואובייקטיבית על תמונת המצב כפי שהיא מצטיירת אצל מפקדי המשנה,

השיקולים העיקריים על-פיהם תוכננו מערכות צה"ל בסיני, היו בהם הרבה שיקולים צבאיים ענייניים, לא מעט שיקולים פוליטיים, בחלקם בעלי תוקף זמני, וכמו תמיד שיקולים הנובעים מאמונתם ובטחונם או מחוסר אמונתם וחוסר בטחונם של המתכננים ביכולתם של הכוחות מבחינה מוראלית וטכנית. למרות הנוחיות הטמונה באפשרות להתפלמס עם שיקולים אלה כחכם לאחר מעשה, ויתרתי על כך ואכוון דברי לרמה הטקטית-אופרטיבית ולא האסטרטגית; לקרב היחיד, ופחות לסדר הקרבות של המערכה כולה.

לקחים מופקים תמיד על-ידי חכמים לאחר מעשה, בתנאים נוחים, ללא לחץ, ובהיקף אינפורמציה מלא הרבה יותר משהיה למפקדים בשדה כשאלו האחרונים החליטו את החלטותיהם. לכן גם אם אביא דוגמאות שליליות, אהיה האחרון שינסה לשפוט מפקדים והחלטותיהם בשדה-הקרב.

אפיונים ויסודות

כבר נאמר, ובצדק, כי "כלליה של מלחמה בכלל, יתר תוקף להם בלוחמת מדבר", לכן אי-אפשר שלא לפתוח במאפייני הלוחמה המדברית:

המרחב. למדבר מרחבים גדולים ופתוחים, ולכן אפשרויות התמרון נרחבות ורבות, פוטנציאל ההזדמנויות וההפתעות גבוה, יכולת קיבול הכוחות גבוהה, הניידות רבה, והשינויים במיקומם של מרכזי הכובד של הקרבות — מהירים. הצפיפות הכוללת של הכוחות נמוכה, המרחבים ריקים, ומכאן נובע הצורך בשליטה טובה, מחשבה טקטית חריפה וזריזה, מודיעין משובלל כתנאי להצלחה והימנעות מהפתעות, ריכוז כוחות גדולים לקרבות העיקריים ויכולת גבוהה בהנעת כוחות ותנועות.

הזמן. כתוצאה מהמרחקים, יהיו ארוכים גם משכי הזמן הדרושים לביצוע הפעולות בלוחמה מדברית. יהיו תנועות ארוכות וממושכות של הכוחות אל זירת הקרב ובתוכה בטרם לחימה; שדרות מבצעיות ומנהלתיות ישהו על צירי התנועה משך זמן רב. חישובי זמן נכונים הם גורם קריטי לביצוע יעיל. נדרשת יכולת גבוהה בהנעת כוחות, והאבטחה מהאויב ומ-הקרקע על צירים ארוכים וחשופים היא חיונית להבטחת ההצלחה.

השטח. המבנה המדברי הטופוגרפי שטוח והתכסית דלילה, ולכן טווחי הלחימה יהיו ארוכים גם בתחום התנועה בקרב וגם בתחום טווחי מגע באש. בהעדר יכולת טובה להסתר, יהיו כוחות צבא גדולים חשופים. תנועה ופריסות לצרכי הקרב או הטעיה, צפוי שיהיו גלויות. תהיה עדיפות לסוגי נשק ארוכי טווח. פעולה ותנועה בלילה יהיו חיוניות לשמירת שלמות הכוח. שליטה באויר תבטיח ביטחון לכוחות ויכולת פגיעה חמורה בכוחות היריב. טכניקות הטעיה, צריך שיהיו פעולות שגרה.

התנועה. במדבר מספר צירים מוגבל, ולכן תהיה הגנה חזקה על הכניסה לצירים או על היציאה מהם, וכיוון המלחמה צפוי שיהיה לאורך הצירים. כתוצאה מכך, דרושה יכולת להבקיע מערכים מבוזרים כדי להיכנס למדבר, דרושה יכולת השתתרות מצירים כדי לקיים תמרון, ודרושה שליטה על הצירים ואחזקתם.

על רקע מאפיינים אלה של לוחמת מדבר, אבסס את היסודות והעקרונות אליהם אכוון את דברי. אך קודם הערה: קצרה

ומכאן תיתן קנה-מידה להבנתם את המתרחש. בשדה-הקרב המורכב ובהיקף הכוחות הצפוי יצטרכו מפקדי העוצבות לרסן את נטייתם הטבעית לקבל דיווחים בצינורות פיקוד כאילו היו האמת היחידה והאובייקטיבית של המתרחש, ולהרגיל עצמם להפעיל ולנצל מערכות אינפורמציה אובייקטיביות נוספות. שדה-הקרב עצמו במהותו הוא נייטרלי, ההודמנויות הטקטיות הן התרחשויות קיימות רק למי שמבחין בהן. זה מבין היריבים שידע לאסוף יותר ידיעות על המתרחש, גדולים סיכוייו לנצל ההודמנויות לזכות ביתרון.

ריכוז הכוח

כלל ראשון ומוסכם בתורת המלחמה אומר, כי יהיה יתרון ניכר מראש למי שיצליח לרכז לקרב יותר כוחות, ויצור עדיפות מספרית/כמותית על כוחותיו של היריב. גם צה"ל, שמאופיין של המסיבות אינו יכול להרשות לעצמו לקבל כהחלטי את העיקרון הזה במובנו הכולל, לא כפר אף פעם בראיה העקרונית, בצורך ליצור עדיפות מספרית/כמותית מקומית כחלק חשוב מההצלחה. טבעו של השטח בלוחמה מדברית שהוא יכול להכיל כוחות גדולים, ולכן הצורך ליצור עדיפות מספרית במקום הקרב, מחייב יכולת ריכוז כוחות גדולים על-פני מרחקים גדולים. לריכוז כוחות זה שני שלבים שונים במהותם: הראשון ריכוז הכוח אל זירת הקרב, והשני ריכוז הכוח תוך לחימה לעבר יעד ומטרה אחת. ריכוז הכוח אל זירת הקרב מחייב התמודדות עם בעיית מרחקים וזמן, עם ארגון וסדר בצירים ובהיסע, עם בעיית חסימת צירים על-ידי אויב וסתירת צירים טכנית, ומחייב המשך שליטה על הצירים ואבטחתם, להזרמת הלוגיסטיקה הדרושה.

מלימוד הפרשה הזאת במערכות צה"ל בסיני קשה להשתחרר מהרושם שהלקחים לא כולם נלמדו. הגעת כוחות בזמן היתה בעיה כבר במבצע "קדש", ואורך-הרוח הדרוש כדי להמתין לריכוז הכוחות נמצא כבר אז חסר. דוגמא: ההתקפה של חטיבה 37 על מערך אבו-עגילה בלא לחכות לטנקים. קידום כוחות לוחמים לזירת הקרב במלחמת ששת-הימים (שלא לדבר על קידום הלוגיסטיקה) היה לפחות לא יעיל, אם נקח את ציר גיזנה—אבו-עגילה כדוגמא אופיינית. והנה במלחמת יום-הכיפורים, למרות קידום כוחות כולל מרשים למדי, היו גם תמונות פחות מעודדות כמו בציר הצפוני ובציר "עכביש", ששבו והוכיחו כי לא למדנו הכל. מערכות-הגשק החדשות שבידי היריבים ויכולת ההטסה והפינוי של כוחות קומנדו מעומק שטחי המדבר, יחייבו בכל לוחמת מדבר בעתיד מערכת ארגון, שליטה ואבטחה בצירי התנועה, שתבטיח הזרמה מסודרת של כוחות ואמצעים, תנצל ביעילות את הכוחות המוסעים עצמם ותשלוט ביד רמה ומשמעת ברזל בתנועה ובהחזקת הצירים!

באשר לשלב השני: ריכוז הכוחות הלוחמים לעבר יעד אחד ומטרה אחת אפשרי בשתי גישות יסוד: האחת, ריכוז הכוח כולו מול האויב והפעלתו בכיוון התקפה אחד. השנייה, ריכוז הכוח לעבר המטרה מכיוונים וצירים שונים, תוך שימת דגש על הריכוז בשעת ההתקפה. בדרך כלל היתרונות המושגים מהדרך השנייה רבים יותר, ומוצדק להעדיף אותה. לוחמת מדבר בדרך כלל גם מאפשרת לנקוט בה. בדרך זאת הביטוי לעוצמתו של הכוח המרוכז רבה יותר, אך מחייבת שליטה ותיאום טובים

מאוד בכוחות כדי להוציאה לפועל. הקרב המאפיין גישה זאת במערכות צה"ל בסיני הוא הקרב של אוגדת שרון במלחמת ששת-הימים על מתחם אום-כתף. זאת דוגמא קלאסית של ריכוז כוחות שונים מכיוונים רבים והפעלתם בשלמות ובתיאום לעבר יעד אחד. שדה-הקרב עלול לעיתים להביא למצבים בהם דרך זאת לא תהיה אפשרית ויהיה הכרח, ולעיתים כדאי, להפעיל את הכוח במרוכז מכיוון יחיד לעבר האויב, למשל, לצורך הבקעה, או כאשר הליכה בנפרד יש עמה סיכון נוסף להתנגשות עם כוחות שאינם חלק מן המטרה. כל עוד יהיו המפקדים השוקדים על ריכוז הכוחות מודעים לסיכונים שבדרך זאת מבחינת משך הכניסה הארוך לקרב, מבחינת הקושי במתן ביטוי לכל עוצמת הכוח ומבחינת פגיעותם ושחיקתם של הכוחות טרם המגע — ניתן יהיה להתגבר או למתן חלק גדול מחסרונות אלו ולעשות את הקרב יעיל.

קלאוזוביץ מעיד על גפוליון שנהג על-פי העיקרון שלעולם אינך יכול לרכז יותר מדי כוח בנקודה המכרעת. התפתחות הסד"כים של היריבים בשדות-הקרב של המזרח התיכון גרמה לכך שריכוז כוחות גדולים מאוד לביצוע משימה או השגת יעד יחיד מכריע, אינו בבחינת עוד אפשרות, אלא הפך להיות אפשרות יחידה להשגת הניצחון. רק צבא שישכיל לשלוט בריכוז כוחות כזה וידע להפעיל מסגרות כאלה ביעילות, תוך שמירה על יעילותם של כוחות המשנה בתוכו — יוכל לצפות לניצחון. ריכוז כוחות גדולים מחייב אורך רוח וסבלנות שאינם תכונות אופייניות בגרתית בקרב המפקדים ואינם תמיד מקובלים במפקדות המחליטות. מערכות צה"ל בסיני ובמלחמת יום-הכיפורים במיוחד, בצד דוגמאות רבות של ריכוז כוחות מלא, יש בהם רצף של אירועים המוכיחים את חוסר התכלית והסכנה הרבה שיש באובדן סבלנות והפעלת כוחות לפני שרוכזו. מפקדות ממונות יעשו יותר להצלחת המערכה אם ירכזו מאמציהם לא בלחץ על מפקדי השדה "להתחיל במה שיש", אלא בסיוע לריכוז כוחות מהיר יותר. המפקדים בשדה הם שצריכים לגלות רגישות גבוהה מספיק לזמן העומד לרשותם, כדי שלא יפריזו בהמתנה והכנות. כמו תמיד, השכל הישר וכשרונם של המצויים אותה שעה בשטח, הם שיתנו את הנוסחא הנכונה.

תמרון

התמרון הוא נשמתה של הלוחמה המדברית. בלא תמרון הופכת לחימה כזאת לקרב התשה ושחיקה, בו גם המנצח יוצא מותש ומופסד ואין אימות קשה לעובדה הזאת יותר מהלחימה בימים הראשונים של מלחמת יום-הכיפורים. תמרון כוחות בשדה-הקרב אינו מטרה בפני עצמה, ומבחנו אינו בתעוזות מבחינת התואי בו הוא מתבצע או אורכו מבחינת הסיכון המבצעי-לוגיסטי. מבחנו האמיתי הוא בהשגת המטרות שלשמן הוא מתבצע. המטרות העיקריות הן להביא לשינוי בהיערכותו של האויב, להוציא את האויב מעמדות או מערכים נוחים לו, ליצור לאויב מצב בלתי נסבל בו הוא לוחם כנגד חזיתות רבות ביחד, לחלק את הלחימה באויב לנתחים נתחים, לגרום לאויב לפצל כוחותיו, לרכז את הכוחות שלך, לאלץ את האויב להגיב ולא לזוז, להשיג תנאי לחימה עדיפים לגזרת הקרב הבא ועוד ועוד. בדרך כלל לא תהיה זאת יכולתם האמיתית של הכוחות מבחינה נפשית וטכנית שתקבע במלחמה את

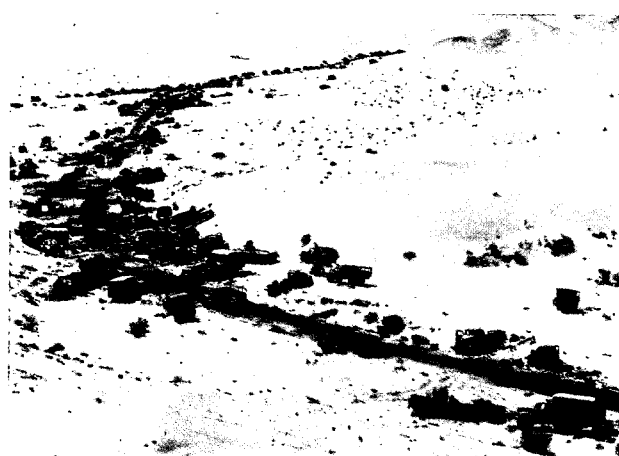
המהווים, בהכרח, בעיה אורגנית למערכה המדברית. במלח-
מותיו עד היום בסיני, לחם צה"ל תמיד על „דלת הכניסה“,
אם כתוקף במבצע „חורב“, במבצע „קדש“ ובמלחמת ששת
הימים, ואם כמגן במלחמת יום-הכיפורים. מלימוד המתרחש
כיום בשטח, קיימת סבירות גבוהה כי תהיה זאת בעתיד מלחמה
על „דלת היציאה“, ויותר מכך: גם עובדת ריקנות השטח
והעדר מערכים מבוצרים במרכז הרחב החופשי של המדבר
עלולה להשתנות באורח משמעותי, ולהפוך את לוחמת המדבר
לרצופת מכשולים ויעדים מבוצרים.

מערכים מבוצרים מאופיינים בכל מקום באורח דומה על-פי
קיום אלה: סטטיות מוחלטת: ריתוק מלא למקום
המצאם, שמשמעותו כי שינוי מקום הלחימה מנטרל אותם
כליל מהשפעה. יעילות מבצעית טכנית מוג-
בלת מותנית בטווח הטכני של מערכות הנשק. במילים
אחרות, יעילותם המבצעית מותנית בכך שהיריב יתקוף את
המערך (ראה פרשת המעוזים). ריתוק כוחות גדו-
לים להחזקת המערכים המבוצרים: החזקת
כוחות גדולים במוצבים ובמערכי הגנה אחרים, תוך ויתור
מראש על השימוש בהם בקרב במידה שהוא ייערך בגזרה
אחרת. שיפור העוצמה הסגולית: עוצמתה הסגו-
לית של פלוגת חי"ר היושבת במוצב מחופר מאחורי גדרות
ומוקשים על מערך נ"ט וארטילריה מוכן, גדולה בהרבה
מזו של פלוגת חי"ר הלוחמת לאותה משימה בלי כל
אלה. היערכות בכיוון עיקרי: לכל מערך מבוצר,
ויהיה מורכב מאלמנטים היקפיים ככל שיהיה, יש כיוון אחד
ברור ועיקרי. שאר הכיוונים אינם חשובים, אך אינם ברי
חזק שוה.

למחסה ולתוספת העוצמה הסגולית שנותן מערך מבוצר אין,
כידוע, זיקה לאומית, והם עומדים לרשותו של זה המחזיק
במערך באותה עת. נפילת מוצב או חלק ממערך מבוצר
מעמידה בפני המגן שבנה אותו בעיה חמורה לא פחות, ואולי
יותר, מזאת שעומדת בפני התוקף.

במערכת לחימה מדברית צריך סדר העדיפויות הנכון לתגובה
והתייחסות למערכים מבוצרים להיות כזה: • כל עוד ניתן
להימנע מלתקוף אותם או להילחם עליהם, צריך לאמץ את
הדרך המאפשרת לבצע את המערכה בלא להתמודד אתם.
• אם המערכה מחייבת לתקוף ולפרוץ מערכים כאלה, צריך
להימנע ככל האפשר מלבצע התקפה כזאת בתמרון חזיתי,
ולאמץ את הפיתרון המאפשר ביצוע המשימה תוך הימנעות
מתקיפה חזיתית. • אם המערכה מחייבת תקיפה והשטח אינו
מאפשר אלא תמרון חזיתי, יש לעשות תמרון כזה בחזית צרה
ומול מינימום המוצבים האפשרי.

אפשר, לדעתי, להבחין בשתי גישות יסוד להתמודדות עם
מערכים מבוצרים: הגישה האחת גורסת כי בהשגת הניצחון
בקרב כשלעצמו, יש יסוד עיקרי ומספיק כדי להביא לתהליך
השחיקה ואובדן העשתונות אצל היריב בהמשך הלחימה.
הגישה השנייה גורסת חשיבות וערך רב לצורת או שיטת
ההתמודדות בה מושג הניצחון בקרב. בעוד בגישה הראשונה
ניתן לאמץ את סדר העדיפויות שהזכרתי במלואו, הרי הגישה
השנייה תעדיף התמודדות חזיתית, בה מופגנת עליונות ברורה
במקצוענות ובעוצמה כוללת אשר מטרתה למנוע כל ספק
מהיריב לגבי סיכוייו בהמשך המאבק. בהתמודדות על מערכים

העומק וההעזה בתמרונים שיבצעו, אלא מידת ההערכה שיש
למפקדם של הכוחות ביכולת הזאת. לפיכך תמרון כוחות המת-
בצע במלחמה אינו רק מבחן לתפיסה טקטית אופרטיבית,
אלא מדד מובהק לבטחונם העצמי ולאמונתם והבנתם של
המפקדים בעוצמת הכוח הנתונה בידיהם.

תמרון כוחות-משנה חייב להיות תורם לתכנית היסוד הכוללת.
וככל שיהיה נועז ועמוק יותר, צריך שתרומו תהיה רבה
יותר ובחינת הסיכונים שבביצועו תהיה קפדנית יותר. אין לך
מכשלה גדולה יותר בקרב הנייד מהשתעבדות תכנית הפעולה
כולה לכוח מתמרן שהסתבך. הדעה הרווחת מזהה תמרון
כהעדפה של לחימה בקרקע או במרחקים על-פני הלחימה
בכוחות האויב, כבחירה בדרך של קשיים קרקעיים ידועים
על-פני הלא נודע והבלתי צפוי שבהתנגשות כוחות בלחימה.
גם אם התמרון הנפוץ הוא אכן כזה, צריך שנבחין ביעילותו
האפשרית של תמרון גם כשהוא מתבצע תוך לחימה. באורח
פרדוכסלי, התמרון בלחימה במדבר מושפע מיחסי הכוחות,
אך אינו נגזר מהם. כשיש בידך עדיפות מספרית גבוהה,
יהיה זה בזבוז שלא לנצל את היכולת להפריש מהכוחות
המצויים במגע ולתמרן את האויב. ולהיפך, כאשר נחיתותך
ברורה — רק בתמרון נועז תמצא סיכוי לשנות את המצב
לטובתך.

מערכות צה"ל בסיני משובצות בפעולות תמרון גאות מאוד
ברמה האסטרטגית וברמה הטקטית-אופרטיבית. כמעט שלא
תמצא תמרון כזה שלא השיג את מטרתו, ואף יותר מכך. כך
במבצע „קדש“, התמרון של חטיבת הטנקים לעורף מערך
אבו-עגילה שמוטט את המערך המצרי, וכך במלחמת ששת-
הימים, התמרון המצוין של החדרת חטיבת ישכה לאיזור ביר-
לחפן, שמוטט את המערך המצרי כולו בקדמת סיני. דוגמאות
נוספות הן התמרון הטקטי המצוין של הגדוד של נתקה לעבר
אבו-עגילה, וכן התמרון של חטיבה 7 תוך לחימה לעבר רפיח
ואל-עריש.

מערכים מבוצרים

שוחריה המושבעים של לוחמת מדבר היו ודאי מאושרים לו
ניתן היה לקיים לחימה כזאת בזירה מדברית סטרילית, שאורח
הלחימה הנייד והחופשי האופייני לה, יהיה גם הבלעדי בתוכה.
המציאות אינה כזאת. שטחי המדבר הגדולים והרחבים תחומים
תמיד בכניסה לתוכם או ביציאה מהם במערכים מבוצרים

הכוחות גדול יותר, כך גורם הזמן הולך ומחריף בחיזיונותו, והלחץ על כוחות-המשנה למלא את משימתם בזמן, הולך והופך לגורם מכריע בשיקוליהם. מפקד חטיבה הלוחם במסגרת אוגדתית, שצריך היה להגיע ליעדי ביניים בזמנים קצובים ונגרר לאחור, יהיה תחת לחץ כבד לשנות את תכניותיו הקודמות, גם אם הן מבטיחות יעילות מלאה (פרט לגורם הזמן). זאת, כדי למנוע שיבושים בתכנית האוגדתית. וכן להיפך: לעיתים קרובות איחור אחד הכוחות יצדיק עיכוב הקרב כולו, כדי לתאמו בדרך הטובה והיעילה. הסתירה בין אלה היא שוב עניינם של המפקדים ושיקוליהם בשדה-הקרב. אין ספק שחשיבות החזקתו של ציר „עכביש” פתוח למעבר אמצעי צליחה במלחמת יום-הכיפורים, הצדיקה מבחינה כוללת הטלת כוחות חפוז ללחימה בחזית הסינית. באותה מידה אין ספק שבראיה חטיבתית, ראייתו של מח”ט הצנחנים, למשל, היה הקרב בלתי יעיל לחלוטין. יכול להיות ש„הפרוודור” שצריכה היתה חטיבת השריון של אמנון לפתוח, אפשר היה לעשותו בקרב יותר מתוחכם ולאורך זמן גם זול יותר, אך הדחיפות והשיטה לא נקבעו מצרכי החטיבה, ובצדק, אלא מצרכי האוגדה כולה.

התחום האחרון הוא תחום מהירות התגובה ומשכי הביצוע. ככל שהכוחות הפועלים גדולים יותר, תגובתם להתרחשויות ולשינויים בתכנית איטית יותר. אין כל קושי להבין שמשך הזמן הדרוש לפלוגה לשנות תכנית הוא קצר יותר מזה של גדוד, ומשך הזמן של חטיבה הוא קצר יותר מזה של אוגדה. לא רק שינוי תבנית, אלא כל תגובה היא יותר איטית וכל ביצוע משכו ארוך יותר. המשמעות המעשית של העניין היא העדר יכולת „להקפיץ” אוגדות וחטיבות. גם אם ימצאו מי שיתנו פקודות כאלה, דבר לא יתרחש. בלוחמת מדבר ובמרחקים הנובעים ממנה, יצטרכו מפקדים לרסן עצמם במתן הפקודות ולגלות התאפקות ואורך-רוח שלא לשנות בקצב כזה שיביא את הכוחות לבצע רק היערכויות, תנועות והתחלות בלא שיגיעו כלל ללחימה. וגם לכך דוגמאות במלחמות סיני, שהבולטת בהן ברמה המערכתית היא פרשת אוגדת שרון במלחמת יום-הכיפורים בשמונה באוקטובר.

שליטה

פעולה צבאית מורכבת כמו זאת הצפויה בקרבות המדבר, הפעלת כוחות בהיקף רחב ומגוון רב ועל-פני מרחקים וזמן — היא מבצע חסר סיכוי בלא שתתקיים שליטה מלאה בכוחות. השליטה במהותה היא בעצם אכיפת רצון המפקד ורוחו על הכפופים לו. המשמעות הראשונית מכך היא שכדי שתתקיים שליטה, צריך שלמפקד יהיה רצון ברור ומוגדר, שיהיו בידיו הכלים להפיץ ולהסביר את רצונו ושתהיה בכפופים לו הנכונות הנפשית והיכולת המבצעית לקבל ולבצע אותו רצון. כדי שתתקיים מערכת שליטה יעילה בכוחות, צריך שקודם כל תהיה במפקד מידת הענוה האישית והנכונות הנפשית להכיר במגבלות של מערכת שליטה אחת, ותהיה הטובה ביותר, ובמגבלותיו שלו — מול מרחב הדרישות העצום המתחייב מהפעלתם היעילה של הכוחות. הכרה כזאת תהיה נקודת מוצא טובה לקיום יסודות חיוניים לשליטה, כמו הגדרת סמכויות וביזורן, חלוקה ושיתוף באחריות ומוטת שליטה ריאלית. אחדות הפיקוד, אכן, היתה ונשארה יסוד איתן וראשון לקיומה

מבוצרים בעבר וודאי אלה הצפויים בעתיד, צריך, להערכתנו, מידה גדושה של ביטחון עצמי ואפילו יותר מכך, כדי להניח מראש כי גייסות עולים בכל מובן על גייסותיו של היריב, עד כדי כך שהתמרון והריכוז אינם חיוניים. במורשת צה”ל נשארו זכרונות קרבות הסתערות על מערכים מבוצרים (אפילו היו חפוזים) כקרבות גבורה מופלאים — כמו רפיח ואום-כתף במלחמת ששת-הימים — או ככשלונות קשים, כמו ההסתערות של גלינקא במבצע „קדש” והתקפת חטיבת הצנחנים בחזית הסינית במלחמת יום-הכיפורים. גראה, כי גם עם עדיפות ברורה כמו זאת שיש לצה”ל על צבא מצרים, הרי שהבקעות שלא תוכננו לפרטיהן, לא רוכזו להן הכוח המספיק ובוצעו באורח חזיתי, נועדו לכישלון.

זמן

בכל מלחמה גורם הזמן, על כל תחומיו, הוא בעל חשיבות רבה. בלחימה במדבר — בה המרחקים ארוכים, המרחבים גדולים והיקף הכוחות רב — מקבל הזמן חשיבות יתר. במזרח התיכון, ובתנאים המדיניים בהם מתרחשות כאן המלחמות, מקבל הזמן מימד של גורם קריטי ראשון במעלה. ולכן, גם אם מותר אולי למישהו במקום אחר לנתח את יסודות לוחמת המדבר ולזנוח את גורם הזמן, הרי הדבר הוא בלתי אפשרי למי שעושה ניתוח כזה בראי מלחמות צה”ל בסיני. הזמן נמדד ומשפיע בלחימה במספר תחומים. התחום הראשון הוא התחום המדיני, מה שמכנים „שעון החול”. כל מי שלחם כמפקד במערכות צה”ל בכלל ובסיני בפרט, והכיר את הנשיפה החמה הזאת על העורף ותחושת הדחיפות החמורה, לא יתקשה ודאי להיזכר בתנופה, בדרבון ובהשפעה של לחץ זה, עד כדי קביעה מכרעת בתכניות מבצעיות וטקטיות לחימה. זהו תחום זמן רחוק, לכאורה, אך מהותי בשדה-הקרב ולעיתים קרובות יביא לויתור על בטחון הכוח, ויתור על טקטיקה ותמרון ויגרור למירוץ פראי של הישגים מול מחוגי השעון.

התחום השני הוא תחום החיסכון בלחימה. ברמה האסטרטגית, קרוב לוודאי שרק מהירות ההבקעה של אוגדות טל ושרון מנעו במלחמת ששת-הימים את הקרב עם חטיבות השריון המצרי בקדמת סיני; ודוגמא הפוכה, סביר שרק המהירות שבה ביצעו המצרים את הצליחה בטרם הגיעו עתודות הטנקים של צה”ל לתעלה, חסכה מהם את הלחימה בקו המעוזים.

התחום השלישי הוא תחום בטחון הכוחות. שהותם של כוחות ממתינים במדבר ללא לחימה בשטח החשוף והפתוח בטווח פגיעה לאש אויב, יש בה סכנת שחיקה חמורה לכוח עוד בטרם המגע עם האויב. ריכוז כוחות גדול מביא אתו לעיתים קרובות הפעלה מדורגת, בה חלק מהכוחות לוחם, אמנם, באורח יעיל, בטקטיקה נכונה ויעילה, חוסך לעצמו אבידות מיותרות ומנצל ביעילות את השטח, אך שאר הכוחות שהם גדולים ממנו בהרבה, ממתינים, מותשים ונשחקים באורח רצוף עד שנפתחת אפשרות לנוע ולבצע את משימתם. גורמי האש החדשים מביאים אתם סכנה גדולה כל-כך לכוחות הממתינים, עד שיהיה מוצדק מאוד לפעמים להקטין את יעילותם המלאה של כוחות-המשנה, להוסיף ולרכוז כוחות כדי לקצר את משכי ההמתנה חסרי המעש.

תחום נוסף שיש לדון בו הוא תחום העיתוי, התזמון והתיאום בקרב. ככל שהשטח רחב יותר, התמרונים ארוכים יותר והיקף

קבועה. עדיין יימשך המאבק הרצוף של המפקד בין מידת אמונתו בתנופה, בתוקפנות וביעילות של מפקד כפוף לו, לבין תחושתו ואמונתו ביכולתו למצות פוטנציאל נוסף מהכוחות על-ידי השפעה אישית. המפקד הטוב תהיה לו תחושת כוח אמיתית וידע למצות את כל האפשרויות מכוחותיו; המפקד המעולה ידע למצות יכולת חדשה מהכוחות ולבצע את הבלתי אפשרי.

במלחמות מדבר בעבר נפגמה השליטה על-ידי קשיי קשר ותקשורת. שיפור האמצעים המודרניים מאפשר קיום יעיל מאוד של קשר במרחבים הגדולים של המדבר, בצד סכנות חדשות של חסימה והפרעות. המפקד הטוב ידע לקיים שליטה ולנצל את כל האפשרויות במערכת התקשורת; המפקד המעולה יהיה זה שבהתמוטט מערך הקשר, ימשיכו מפקדיו הכפופים לפעול על-פי רוחו כאילו היה אתם בנגמ"ש.

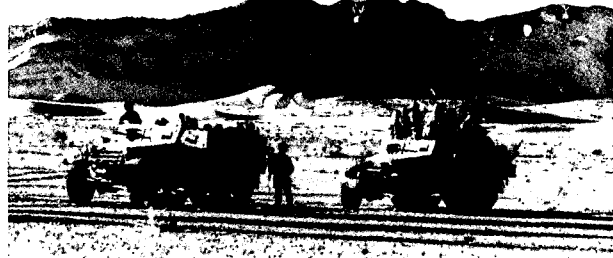
הזדמנויות בקרב, כמו הזדמנויות היסטוריות, קיימות רק למי שמבחין בהן, והן מתממשות רק כשנמצאים הכוח והאמונה ביכולת לנצלן. המפקד הטוב יבחין בהזדמנות וידע לנצלן; המפקד המעולה ידע יותר מכך — ליצור את ההזדמנות.

בכל מלחמה נבחנים סטנדרטים של ביצוע ואמיתות תורת הקרב כפי שנתגבשו בטרם הקרבות. המפקד הטוב ידע לשמור על הסטנדרטים וליישם בהצלחה את תורת הקרב העדכנית; המפקד המעולה ישיג סטנדרטים חדשים ובנצחונותיו יקבע בסיס לתורת קרב חדשה.

הטכנולוגיה המודרנית, בד בבד עם השפעתה לכיוון של יתר מורכבות בקרב, מציעה למפקד, כאמור, אמצעי שליטה מודרניים חדשים גם בתחום התקשורת, גם בתחום התנועה וגם בתחום אגירת נתונים ועיבודם. מפקדים בעתיד יותר משהיו מוגבלים על-ידי יכולת טכנית לדעת את המתרחש ולהגיב עליו, יהיו צריכים לדעת לא להיגרר לתלות רבה מדי באמצעים המפתים שיעמדו לרשותם.

מערכות הנשק במדבר

המושגים תמרון, טווחי תנועה, טווח מגע ואש — ימיהם כימי המלחמות. אולם למרות גילם המופלג, הם אינם כלי-כך ישנים עד שאיבדו מכושרם להתחדש ולשנות צורה. הגורם העיקרי המנער את האבק ממושגים אלה ומחדשם מדי תקופה, הוא מערכות הנשק החדשות, פרי התפתחותן של טכנולוגיות בתחומים השונים. אין עוד זירת קרב בה יכולים מפקדים וחיילים להביא לידי ביטוי את הפוטנציאל הטכני הגלום במערך כוח הנשק כמו בזירת המדבר, ולכן אין לתאר הרצאה כזאת בלא שנקדיש חלק ממנה לנושא מערכות הנשק. הדבר הראשון שעלינו להבהיר לעצמנו הוא ראיית שדה-הקרב המודרני הרב-קמדי בכל חריפותו. בשדה-הקרב המודרני אין לטנק תשובה מעשית עצמאית יעילה מול הטיל ג"ט ארוך הטווח. לטיל ג"ט מצדו אין כל דרך מעשית להילחם בסוללת ארטילריה המג-חיתה עליו אש. לארטילריה תשובה חלקית מאד מול המטוס התוקף את עמדותיה, למטוסי התקיפה אין אלא תשובה מסוי-בכת, קשה ויקרה מאוד מול מערך טילים וסוללות ג"מ, ואילו לסוללות ג"מ יכולת דלה מאוד ועלובה מול התקפות שריון קרקעיות. וכך נסגר המעגל. עלינו להשלים עם כך שאין יותר שום מערכת נשק בשדה-הקרב שיתרונה גדול כלי-כך, שאין צורך שיפעלו לידה מערכות נשק נוספות. שיתוף הפעולה

של השליטה, אך רק שוטה יכול להסיק מכך כי ריכוז מוחלט של סמכויות ואחריות ביד אחת הוא הפיתרון הנכון. שליטה אינה חופפת לקשר או תקשורת אמינים, אלא עשויה בניין שלם שמרכיביו רבים וחיוניים, וכל אחד מהם כשהוא חסר, עלול לגרום לקשיים או כשלונות:

- ארגון בסיסי המאפשר שליטה גם במבנה יסוד וגם בצוותי כוחות;
- תמונת מצב עדכנית המחייבת הרגלים ותרגולות קבועים לדיווח וקליטת מידע;
- ידיעת המתרחש בכוחות המחייבת מערכת יעילה של איסוף ועיבוד נתוני מטה;
- ידיעת המתרחש בכוחות האויב המחייבת מערכת דומה של מודיעין, כפי שהוזכר לעיל;
- יכולת השפעה מיידית על-ידי קשר ותקשורת אמינים;
- כושר תגובה לתנאים משתנים המחייב מפקדה ומטה פונק-ציונאליים יעילים;
- תחושת הכוח הקיים והביצוע האפשרי מתוך נסיונו וכי-שוריו של המפקד;
- תשתית שליטה משותפת — תורת קרב אחידה, מפות, פק"לים, ניסיון משותף;
- פיקוד אמין המורגל לשאת באחריות ולתרום למערכת המשולבת;
- תחושה למיקום נכון כדי להיות במקום הקריטי והנכון בעת הנכונה.

מערכות צה"ל ברובן הן דוגמאות טובות לשליטה הנובעת מבניין נכון של מערכת שליטה ומהבנה ונכונות בסיסית לביזור סמכויות ואחריות. החריגים — וקיימים כאלה גם בביטוי הקיצוני של התנגשות כוחות ממש — צריך שיראו בהם לא חוסר מזל ומקריאות, אלא תוצאה של ויתור על יסודות הכרחיים.

המפקד

מעל לבניין השליטה כולו, ויהיה המוצלח והיעיל ביותר, תישמר תמיד עמדת מפתח והשפעה מכרעת למפקד בקרב. במלחמות מדבר בעבר כשלו קרבות יחידים רק משום שלהערכת המפקד-דים לא עלה בידיהם להיות נוכחים במקום ההתרחשות הקרי-טית. אמצעי התנועה החדשים, ובעיקר המסוק, יאפשרו תנועה יעילה, ומפגש המפקד עם הכפופים לו יהיה שגרת שליטה

שהיה בעבר אמנות מלחמה אפשרית, אולי כדאית, אך לא תמיד הכרחית, יהיה מעתה הכרח מוחלט בשדה הקרב. ואין זה די שצבא מודרני יסכים להגדרות אלה; יהיה עליו גם לשלם ולשנות את הנדרש כמסקנה מכך.

כשמדובר בלוחמת מדבר, הננו מתכוונים בראש וראשונה לטנק ולקרב ג'ט. בעבר נקבע, וודאי ייקבע גם בעתיד, אופי הלחימה בשדה הקרב המדברי על-ידי האש והתנועה, יחסי הגומלין ביניהן ורמת ההתפתחות והיעילות של האחת ביחס לשנייה. מלחמות במדבר מוכרעות בראש וראשונה על-ידי הפעולה הבסיסית של תנועה ושל שינוי מקום. אין הכרעה בקרב בלא שנתפסו עמדותיו של האויב, ולפיכך התנועה היא הגורם החיוני להכרעה. באורח עקרוני, גורמי האש כולם מטרתם למנוע הכרעה, או לחילופין, לסייע לתנועה. ואכן, ההיסטוריה מלמדת כי המלחמות „היפות“, מעוררות הדמיון והחכמות היו אותן מלחמות בהן ניצול הפוטנציאל הטכנולוגי, התאמת תורת הלחימה והדמיון בתכנון — הביאו לעמדת בכורה ועדיפות של התנועה; ואילו המלחמות „המכוערות“, היקרות מאוד באבידות, חסרות הדמיון וקשות ההכרעה, הן אותן מלחמות בהן עמדת הבכורה במוחם של המצביאים וברמת הפיתוח ניתנה לגורם האש. אנחנו נמצאים כיום ונימצא ודאי בשנים הקרובות ברגע היסטורי צבאי, בו לאחר תקופה עתירת תהילה של התנועה, נוטה הכף יותר ויותר לטובת גורמי האש, ואילו התנועה נמצאת בתהליך איטי ורצוף של עצירה. עולם המח-קר העצום והמגוון הקיים בשלהי המאה ה-20, צריך שימתן מאוד את התקוות או החשש מהופעתה הפתאומית של המצאה גאונית חדשה שתהפוך את התהליך על פיו.

אין שום מערכת נשק המגלמת בתוכה את פוטנציאל התנועה והאש כמו הטנק, וקרוב לוודאי שגם בעתיד הקרוב יהיה הטנק מערכת נשק עיקרית בלוחמת המדבר. אבל... דוקא אוהדיו המושבעים של הטנק וחסידי הגדולים, עושים לו שירות רע בהציגם אותו כנשק ג'ט ראשון במעלה, ובהדגישם את יעודו כג'ט בעדיפות עליונה. גם היום כבר ספק אם אכן הטנק הוא הנשק ג'ט הראשון במעלה, וודאי שהעתיד צופן לו מקום הולך ונדחק בסולם העדיפויות בין אויבי הטנקים. אלא שלא זה יעודו האמיתי וודאי שלא הבלעדי. הטנק נוצר וקיים כמערכת-נשק להתקפה ובעיקר מערכת להסתערות, וככזה גם היום הוא חסר אלטרנטיבה. דווקא בשדה הקרב הצפוי, על כל סכנותיו, יהיה הטנק מערכת-נשק שתבלוט בייחודה, ולעיתים בבלעדיותה, ביכולתה לבצע הסתערות. ראשית, משום שגם היום ינטרל הטנק קרוב ל-50% מכלי-הנשק בשדה, בעוד מערכות אחרות יהיו נחותות הרבה מכך; הוא יישאר בעל תחום לחימה יעיל ועמוק יותר ממרביתן של המערכות; הוא מערכת-נשק יחידה הממצה את מלוא הפוטנציאל שלה בטווח הסתערות. שנית, גם בעתיד סביר שמערכת-נשק כמו הטנק, תבטא פוטנציאל לחימה סגולי גבוה יותר מול שאר המערכות היבשיות. כמערכת ג'ט, עליונותו של הטנק היא בתחום ההסתערות, וצבא יכול לייעל הרבה את הלחימה ג'ט שלו אם ישמור את הטנקים להילחם כג'ט בתחום הזה. אבל עלינו לקבל ולהשלים עם העובדה כי השתנה מעמדו ובטחונו של הטנק בשדה הקרב: מידת פגיעותו של הטנק ורמת הסיכונים שבהפעלתו ליעודו גדלה מאוד; הטנק איבד את עליונותו כנשק ג'ט לטובת הטיל בטווח הארוך, ויאבד

אותה לטובת הארטילריה ג'ט בעתיד; מול אויביו החדשים, איבד הטנק את יכולתו להילחם לבד וגרלה מידת תלותו באחרים; וכן איבד הטנק חלק נכבד מסיכויו לנוע חופשי בכל מרחב הלחימה.

היה מותר אולי להשתעשע במחשבה לוותר על הטנק, לו היתה לנו אלטרנטיבה: הלוקסוס הזה לא קיים. יש מי שמציע את אומץ לבם וגבורתם של הטנקיסטים כתשובה לקשיים וסיכונים חדשים. גישה זאת פסולה מעיקרה. ההיסטוריה מלאה דוגמאות טראגיות שהיו תוצאה של „פתרונות“ דומים. צבא מודרני יעיל צריך לרכז מאמציו פחות בהרואיקה, ויותר בני-תוח ותשובה מעשית. אם התדרת כל טנק דרך שדה-הקרב דורשת יותר מאמץ ועבודה של „אחרים“, יהיה צורך לשנות פרופורציות של מרכיבי הכוח. אם עליונותו של הטיל כנשק ג'ט גדולה יותר בטווח ארוך, צריך יהיה להשתמש בטיל ולא בטנק בשלבי הקרב בהם זה המצב.

בשלושה תחומים בלוחמה המדברית צפוי, להערכתנו, שינוי משמעותי במערכת-הנשק בעתיד:

- **תמרון.** כאן ייכנס מימד חדש, מלהיב דמיון ויעיל מאוד בדמות המסוק החמוש, שבמבט ראשון עשוי להיראות כיוורש לטנק, אך למעשה הוא אינו אלא מערכת אש ג'ט מתמרנת מעולה, אך חסרת כושר הסתערות ומימוש בשטח.
- **טווחי מגע.** כאן יתן הטיל ג'ט את הטון, והוא רק בתחילת דרכו; אך גם הוא כמערכת-נשק משימתית בתחום האש בלבד.

- **תחום האש.** כאן צועדת הטכנולוגיה באויר ובארטילריה לממדים חדשים לחלוטין של יעילות, מול מטרות שהיו קודם כמעט חסינות.

גם בשנים הבאות, לפחות אלה הקרובות, הלחימה הניידת במדבר תהיה, להערכתנו, בעיקרה לוחמת שריון, והטנק ימשיך ויהיה בה שלד הבניין. אך יהיו אלה מערכות-הנשק האחרות שיתנו את הטון בקרב, ויבדילו בין מי שלחיתמו מגושמת, מאסיבית, מפגינת שרירים, חסרת דמיון ויקרה מאוד, לבין מי שלחיתמו מתוחכמת, גמישה, מלהיבת דמיון ויעילה.

סיכום

הניסיון נרכש תמיד במלחמות שהן נחלת העבר; אין אדם הנושא עמו את ניסיון המלחמה הבאה. בהיותו אישי מאוד, מאיר הניסיון לכל אחד רק את השביל — הצר או הרחב — שדרכו עבר הוא עצמו במלחמתו. לעיתים קרובות השביל הזה אינו מאיר דוקא דרך אופיינית לכלל. ניסיון אישי במלחמה כחווייה אישית מרתקת, ובעיקר ניסיון מוצלח בצד חשיבותו הרבה, קורה שהוא אוסר כבלים כבדים על דרך מחשבתם של בני אדם, ולרבים מהם קשה מאוד לחרוג ממנו. לא פעם ניסיון העבר אינו ענייני ולעיתים הוא תירוץ שלא להתמודד עם מחשבה מקורית וחדשה. לכן, הפקת לקחים ממלחמות היא תהליך של מאבק חריף ורצוף בין ניסיונם של יחידים לניסיון הכולל מחד גיסא, ובין הניסיון המוכח של העבר למחשבה המקורית החדשה, מאידך גיסא. מערכות צה"ל בסיני — מבצע „חורב“, מבצע „קדש“, מלחמת ששת-הימים ומלחמת יום-הכיפורים — הן מלחמות העבר. היכולת ללמוד מהניסיון שנצבר בהן מה שאפשר, ולהשתחרר ממנו היכן שידרש — הוא המבחן האמיתי לקראת העתיד.